

Ομιλία του Ηρακλή Μήλλα στο συμπόσιο «Προβλήματα έρευνας για τη συγκρότηση Έθνους και της εθνικής συνείδησης: η ελληνική περίπτωση» που οργανώθηκε από την Εταιρεία Οικονομικής και Κοινωνικής Ιστορίας της Ελλάδας, 23-24 Οκτωβρίου 1995, Αθήνα. Μια διαφορετική εκδοχή αυτού του κειμένου εκδόθηκε και στα τουρκικά: Η.Μ. "Türk Milli Kimliği ve Öteki (Yunan)", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Milliyetçilik, Cilt 4, İstanbul, İletişim, 2002.

Η Επίδραση του Ελληνικού Εθνικού Κινήματος στον Τουρκικό Εθνικισμό

Ενδεχομένως να είναι ο Ρήγας Βελεστινλής που για πρώτη φορά προσπάθησε να επηρεάσει τους Τούρκους, παροτρύνοντας τους να ξεσηκωθούν για να ενταχθούν σε μια κοινωνία όπου «ο αυτοκράτωρ λαός είναι όλοι οι κάτοικοι... χωρίς εξαιρέσεις θρησκείας και διαλέκτου, Έλληνες, Βούλγαροι.... Τούρκοι» και άλλοι, όπως έγραφε στο έβδομο άρθρο του συντάγματος του. Και στο Θούριο ο ποιητής Ρήγας, κάτω από τις επιδράσεις της Γαλλικής Επανάστασης, θα διαλαλούσε την επανάσταση των "Χριστιανών και Τούρκων» για να ιδρύσουν ένα σύγχρονο, αστικό «γαλλικού τύπου» εθνικό κράτος. Ο Ρήγας δεν εισακούστηκε, όχι μόνο από τους Τούρκους αλλά ούτε από κανέναν άλλο Βαλκανικό λαό. Ο εθνικισμός στην περιοχή όπου οραματίστηκε ο Ρήγας το νέο του κράτος επέλεξε έναν άλλο δρόμο: το κράτος με το όραμα του μοναδικού έθνους ή εθνότητας για κάθε μια χώρα.

Οι Οθωμανοί μουσουλμάνοι στην εποχή του Ρήγα δεν χρησιμοποιούσαν τον όρο «Τούρκος». Τούρκος (και Τουρκομάνος – Türk, Türkmen) τότε σήμαινε χωριάτης, μέλος νομάδων, αγράμματος, άξεστος. Είχε μια υποτιμητική, ταπεινωτική έννοια όπως κάποτε ο «Βλάχος» στην Ελλάδα. Ακόμα και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα οι λαϊκές μάζες απέφευγαν να αποκαλέσουν τον εαυτό τους «Τούρκο».

[\[1\]](#)

Είναι η Δύση (από την εποχή των σταυροφοριών) και βέβαια οι Έλληνες, αυτοί που πρώτοι αποκάλεσαν τους Οθωμανούς «Τούρκους», οι νονοί αυτού του νέου έθνους.

Η ελληνική επανάσταση του 1821 πάντως επηρέασε τους Τούρκους (ή τους Οθωμανούς ή τους Μουσουλμάνους όπως αποκαλούσαν των εαυτό τους τότε) Είναι όμως σπάνιες οι άμεσες ομολογίες των τούρκων ιστορικών που αναγνωρίζουν την ελληνική επίδραση στην διαμόρφωση της τουρκικής εθνικής συνείδησης επειδή η εθνική (ή εθνικιστική) ιστοριογραφία δεν θέλει να παραδεχθεί την συμβολή του «άλλου» (του εθνικού αντίπαλου!) σ'αυτό το σημαίνον θέμα της εθνικής αφύπνισης, την όποια θεωρεί φυσική εξέλιξη και όχι «έργο του άλλου» και κατά συνέπεια για ευνόητους λόγους το θέμα δεν έχει

μελετηθεί δεόντως. [2]

Θα αναφερθώ πάντως σε δύο τούρκους ιστορικούς που επισημαίνουν την ελληνική συμβολή του 1821. Ο Yalçın Kılıç παρατηρεί τα κάτωθι: «Το Ελληνικό Απελευθερωτικό Κίνημα έχει μια ιδιαίτερη και σημαντική θέση στην γέννηση της τουρκικής διανόησης. Το Οθωμανικό θηρίο (έτσι αποκαλεί αυτό το κράτος, ΗΜ) το οποίο πάντα καταβρόχθιζε ανεξάρτητα κράτη, είδε για πρώτη φορά τους Έλληνες να αποκόπτονται και να ιδρύουν ένα ανεξάρτητο κράτος. Δεν είναι υπερβολή να πούμε ότι αυτό αποτέλεσε ένα μεγάλο σοκ.» [3] Ο ιστορικός επίσης παρατηρεί ότι, μετά την ελληνική επανάσταση οι Οθωμανοί αποφασίζουν να ιδρύσουν το «Tercüme Odası», δηλαδή το «τμήμα μεταφράσεων» επανδρωμένο από μη-χριστιανούς για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες της εξωτερικής πολιτικής. Αυτό το γεγονός, σύμφωνα με τον ιστορικό, είναι το ορόσημο της γέννησης της τουρκικής εθνικής διανόησης.

Ο Yalçın Kılıç είναι ένας ιστορικός της μαρξιστικής παράδοσης και γνωστός (με όλα τα επακόλουθα που συνεπάγονται στην Τουρκία) για τον αντιπολιτευτικό του δυναμισμό κατά των επισήμων δογμάτων και των κρατικών πρακτικών. Αλλά και ο Enver Ziya Karal, ένας από τους κορυφαίους ιστορικούς των «επισήμων» απόψεων γράφει ότι το νέο ελληνικό κράτος αποτέλεσε «την αρχή της κατάρρευσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, επειδή λειτούργησε σαν ένα παράδειγμα για τους λαούς της». [4] Η τουρκική ιστοριογραφία αντιλαμβάνεται την Ελληνική Επανάσταση του 1821 σαν την αφετηρία των εθνικών κινήματων στα Βαλκάνια και εμμέσως σαν την αφετηρία της τουρκικής εθνικής αφύπνισης. Τα τουρκικά σχολικά εγχειρίδια επίσης επισημαίνουν ότι το «21» το οποίο επηρεάστηκε από την Γαλλική Επανάσταση, ήταν μια από τις κύριες αιτίες της κατάρρευσης της («τουρκικής», όπως παρουσιάζεται μέσα στα εγχειρίδια) Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

[5]

Γενικά ο Έλληνας παρουσιάζεται ως ο «άλλος» που οριοθέτησε την νεοεμφανιζόμενη τουρκική εθνική ταυτότητα.

Πολλές οργανωτικές και θεσμικές αλλαγές μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ακολούθησαν σε όλη την διάρκεια του δέκατου ένατου αιώνα. Δεν είναι δυνατόν να διαπιστωθεί ποιες από αυτές απορρέουν βασικά από ελληνικές επιδράσεις. Γενικά μπορεί να ειπωθεί ότι το ελληνικό στοιχείο είχε στενότερες σχέσεις με τα ιδεολογικά κινήματα που είχαν αφετηρία την Δύση, επομένως και με τον εθνικισμό, και ενδεχομένως λειτούργησε σαν παράδειγμα προς μίμηση. [6] Ξέρουμε βεβαίως ότι πολλοί Έλληνες υπηρέτησαν το οθωμανικό κράτος και ότι αποτέλεσαν τον συνδετικό κρίκο μεταξύ της Δύσης και της τουρκικής κοινωνίας. Επίσης πολλές «δυτικές» πρακτικές και συμπεριφορές πρώτα εμφανίστηκαν μέσα στις ελληνικές κοινότητες και μετά τις οικειοποιήθηκαν οι μωαμεθανοί.

Ο τουρκικός εθνικισμός πάντως, με όλα τα χαρακτηριστικά που διέπουν τα εθνικιστικά κινήματα, εμφανίστηκε μετά τα μέσα του δεκάτου ενάτου αιώνας, πρώτα διστακτικά και συγκεχυμένα με τους πρωτοπόρους «Νεο-οθωμανούς» (Şinasi 1826-71, Ziya Paşa 1825-80, Namık Kemal 1840-88 κα.) και τελικά με τους Νεότουρκους στα τέλη του αιώνα. Δεν μπορούμε ούτε καν συνοπτικά να αναφερθούμε σ' αυτό το μεγάλο θέμα. Πρέπει όμως να προσέξουμε ότι τα κορυφαία στελέχη του τουρκικού εθνικισμού προέρχονται από τις περιοχές πλησιέστερα στη Χριστιανική Δύση, δηλαδή την Μακεδονία και τον Καύκασο (Ρωσία).

Δύο σημαντικά ιστορικά γεγονότα όμως ήταν αυτά που εδραίωσαν τον τουρκικό εθνικισμό: οι βαλκανικοί πόλεμοι και ο μικρασιατικός πόλεμος. Η κινητήρια δύναμη και των δύο αυτών γεγονότων όπως και η πρωτοβουλία ανήκει στην Ελλάδα και στον ελληνικό εθνικισμό. Οι ήττες των Οθωμανών στα πεδία των μαχών, οι απώλειες εδαφών και οι καταλήψεις από πιο ισχυρές χώρες, ο ξεριζωμός εκατοντάδων χιλιάδων μουσουλμάνων από τα Βαλκάνια, τα κύματα εξασθενημένων

προσφύγων που αποτελούσαν την προσωποποίηση της αλύπητης πρακτικής του εθνικισμού και οι ταπεινωτικές διακρατικές ρυθμίσεις με τις επεμβάσεις των μεγάλων δυνάμεων σχεδόν υποχρέωσαν τους Οθωμανούς διανοούμενους να εγκαταλείψουν τις ιδεολογίες του Ισλαμισμού και Οθωμανισμού (δύο ιδεολογίες πλησιέστερες σε πολυεθνικά καθεστώτα) και να επιλέξουν τον «Τουρκισμό». [7] Ο τύπος του εθνικισμού που τελικά επιλέχτηκε δεν ήταν διαφορετικός από τα μοντέλα των άλλων Βαλκανικών χωρών: ένα μόνο έθνος για κάθε κράτος/χώρα.

Η πρακτική και οι εφαρμογές των Ελλήνων αποτέλεσαν σ' αυτή την κρίσιμη καμπή της ιστορίας της Τουρκίας μια κοινοτική συμπεριφορά και ένα πρότυπο προς μίμηση. Έχουμε πολλές μαρτυρίες που έμμεσα αποκαλύπτουν αυτήν την διάθεση της τουρκικής διάνοησης.

Μια σπάνια μαρτυρία για τις συνθήκες επιβίωσης και εκπαίδευσης του μουσουλμανικού πληθυσμού στις αρχές του εικοστού αιώνα είναι τα «ρεπορτάζ» σε σχήμα επιστολών που ταχυδρόμησε ένας τούρκος δημοσιογράφος, ο Ahmet Şerif, στην εφημερίδα Tanin μεταξύ Ιουλίου 1909 και Μαΐου 1910. Ο Α. Şerif, οπαδός των Νεοτούρκων, συγκρίνει τις ελληνικές και αρμενικές κοινότητες με τις τουρκικές (Οθωμανικές/μουσουλμανικές) και επανειλημμένα υποστηρίζει ότι οι τούρκοι πρέπει να αντιγράψουν, να μιμηθούν τους Έλληνες (και τους Αρμένιους).

«Ισλαμική λαέ της Αγκύρας, σε σένα απευθύνομαι :... Στην πόλη μας υπάρχουν περίπου τετρακόσιες οικογένειες Ρωμιών. Το κάθε σπίτι έδωσε ως πούμε από μια λίρα και έχουν φτιάξει καταπληκτικά σχολεία, διδάσκουν τα παιδιά τους όπως θέλουν... Δεν έχουμε ούτε λεπτό για χάσιμο, μιμηθείτε τους μη-μουσουλμάνους συμπολίτες μας... [8] Μιμηθείτε τους χριστιανούς πολίτες, αυτοί είναι πιο αναπτυγμένοι από σας και ζουν στην ευημερία» (σ. 123). Και πάλι σε ένα άλλο γράμμα του διαβάζουμε τις ανησυχίες του σχετικά με τις ανισότητες μεταξύ των δύο κοινοτήτων: ο Γιώργος και στο στρατό ακόμα θα προωθείται και ο Μεχμέτ (έτσι προσωποποιεί τις δυο κοινότητες) θα μένει πίσω. «Αυτή η διαφορά δεν αφορά μόνο τον στρατό, αυτός ο κίνδυνος υπάρχει σε όλους τους τομείς της κοινωνίας» (146). «Η διαφορά μεταξύ των χριστιανών και των μουσουλμάνων είναι πιο ευδιάκριτη εδώ στις κωμοπόλεις... Αυτοί αθόρυβα ετοιμάζονται για το μέλλον ενώ οι μουσουλμάνοι είναι υλικά και ηθικά κινούμενοι νεκροί" (σ. 297). Υπάρχουν πολλές τέτοιες περικοπές (321,327,335 κα.).

Ο Ömer Seyfettin (1884-1920) θεωρείται ένας από τους πατέρες και ιδεολόγους του τουρκικού εθνικισμού. Ξεκίνησε ως αξιωματικός, πολέμησε στο Βαλκανικό Πόλεμο αλλά βασικά θεωρείται ένας από τους γνωστότερους συγγραφείς της σύγχρονης Τουρκίας. Όταν μελετήσουμε το έργο του συνολικά, βλέπουμε ότι επανειλημμένα υποστηρίζει ότι οι Τούρκοι πρέπει να μιμηθούν τους «Δυτικούς» οι οποίοι μάχονται για τα εθνικά τους συμφέροντα. Αυτή η μίμηση επεκτείνεται σε όλα τα πεδία, ακόμη και στα θέματα των βιαιοτήτων. Απαριθμεί τι έπραξαν οι Άγγλοι (κατάστρεψαν την Κίνα), οι Ιταλοί (τα ίδια στην Τρίπολη της Λιβύης), οι Βούλγαροι και οι Έλληνες (στα Βαλκάνια) κ.α. και καταλήγει ότι για να γίνουν και οι Τούρκοι ένα «έθνος» θα πρέπει να πράξουν τα ίδια. [9]

Συχνά στα διηγήματα του εμφανίζει τους Τούρκους ήρωες του να διστάζουν, να αντιμετωπίζουν διλήμματα μπρος τα «εθνικά» θέματα που παρουσιάζονται. Τότε αυτοί οι χαρακτήρες του Ö. Seyfettin, σκέφτονται τι θα έκαμε ένας Έλληνας στη θέση τους, στην κατάσταση που ίσκονται αυτοί και πράττουν ανάλογα. Αυτός ο Έλληνας κάποτε είναι ο εθνικιστής παπάς κάποιου χωριού, και άλλοτε κάποιο ελληνόπουλο που μάχεται για την πατρίδα του. [10]

Ο Παντουρκισμός στο έργο αυτού του συγγραφέα εκφράζεται με τη λογική και πρακτική των Ελλήνων: «Είναι δυνατόν ποτέ: ο Ρωμιός της Αθήνας να κάνει, διάκριση, να διαχωρίσει τον Κωνσταντίνουπολίτη ή τον Τραπεζεζούντιο ρωμιό; Ετσι και οι Τούρκοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και οι Τούρκοι του Αζερμπαϊτζάν, του βορείου Καυκάσου (εδώ απαριθμεί πολλούς λαούς τουρκικής καταγωγής, Η. Μ.) είναι Τούρκοι.» [11] «Θα γίνουμε και εμείς έθνος, σαν τους Ρωμιούς, σαν τους Αρμένους ...»

[12]

Διαβάζουμε επίσης για την «τουρκική Κόκκινη Μηλιά» (Kızıl Elma». Ο Ömer Seyfettin ανήκει στην ομάδα των «εθνικών λογοτεχνών» (όπως αποκαλούνται στην Τουρκία οι μάλλον εθνικιστές λογοτέχνες αυτής της σχολής.) Πάντως αυτό που τον διαχωρίζει από τους άλλους της ίδιας ομάδας (Halide Edip και Yakup Kadri) είναι ότι παρόλο που παρουσιάζει τους Έλληνες σαν εχθρούς των Τούρκων, τους εμφανίζει όμως ταυτόχρονα εμμέσως και ανώτερους από τους Τούρκους, πρότυπα για μίμηση.

Ορισμένες από τις εθνικιστικές πρακτικές των Νεότουρκων (και μεταγενέστερα της Κεμαλικής Τουρκίας) κατά των μειονοτήτων ή των εθνοτήτων, όπως το εμπορικό εμπάργκο και η τρομοκρατία με φόνους, πρωτοεφαρμόστηκαν στα Βαλκάνια από πιο «σύγχρονα» εθνικά κινήματα, όπως αυτά των Ελλήνων, Βουλγάρων κ. α. Ο ιστορικός Ahmet Refik Altınay (1880-1937) στα απομνημονεύματα που εξέδωσε στην εφημερίδα İkdam το 1919 γράφει χαρακτηριστικά: «Ορισμένοι προώθησαν τον Παντουρανισμό κατά του Ελληνισμού των Ρωμιών, κατά της ιδέας της Αρμενίας των Αρμενίων και κατά του Αραβισμού των Αράβων. Οι Νεότουρκοι επέλεξαν αυτόν τον δρόμο πρωτίστως επειδή είχαν πολεμήσει κατά των Ελλήνων και Βουλγάρων ανταρτών της Ρούμελης και μπόρεσαν να μιμηθούν την μέθοδο τους». [\[13\]](#)

Διαβάζουμε στα ελληνικά ιστορικά βιβλία ότι οι «άλλοι» καταπολεμήθηκαν για να επιτευχθεί η επικράτηση του «δικού» μας έθνους: Στην Θεσσαλονίκη «πριν από την έναρξη του μακεδονικού αγώνα ολόκληρο το εμπόριο ήταν στα χέρια των Εβραίων.... Το ελληνικό στοιχείο της πόλης αποτελούσε περίπου το 1/6 του συνολικού πληθυσμού... Με την έναρξη του μακεδονικού αγώνα, και της Οργάνωσης Θεσσαλονίκης από τον Αθ. Σουλιώτη-Νικολαΐδη, τον αποκλεισμό του βουλγαρικού στοιχείου... το ελληνικό στοιχείο της Θεσσαλονίκης πήρε και πάλι στα χέρια του το εσωτερικό εμπόριο» Στο τέλος του μακεδονικού αγώνα δεν ήταν πια αναγκαίος «ο οικονομικός αποκλεισμός του βουλγαρικού στοιχείου και η απαγόρευση της εμπορικής επικοινωνίας των Ελλήνων με τους Βουλγάρους.» [\[14\]](#)

Οι τούρκοι εθνικιστές μετά από δέκα χρόνια εφάρμοσαν τη πρακτική του Οικονομικού αποκλεισμού, γνωστή με την ονομασία «μποϊκοτάζ», κατά των Ρωμιών της Κων/πόλης. Σε μια ανοιχτή επιστολή που απευθύνεται στον Πατριάρχη και εθνάρχη της ορθόδοξης κοινότητας ο οποίος παραπονιόταν, ο Hüseyin Kazım Kadri (στην εφημερίδα Yeni Turan το 19141) έγραφε: «Μποϊκοτάζ δεν υπάρχει. Υπάρχει οικονομολογική αφύπνησις. Υπάρχει πάλη ζωής... Όπως εις Διαμαντής, εις Χρήστος, εις Ευάγγελος, εις Αρτήν, εις Γιάκος, ούτω και εις Μεχμέτ, εις Οσμάν, εις Μουσταφά θέλει να κερδίση χρήματα... Εις άλλας χώρας γίνονται εθνικοί αναβρασμοί, γίνονται διαδηλώσεις εθνικαί αίτινες χειροκροτούνται.» Υποστηρίζει ότι όπως οι Έλληνες πηγαίνουν μόνο στα καταστήματα των Ελλήνων έτσι και οι

Τούρκοι πρέπει να πάνε στα δικά τους. [\[15\]](#)

Έλληνες εθνικιστές πρωτοστάτησαν στην άσκηση βίας κατά των άλλων εθνοτήτων, πάλι στην διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα: «Τμήμα του Εκτελεστικού... κατέστρεψε το Βουλγαρικό σχολείο... , εσκότωσε τον Π.Τσιρπάλη..., έδειρε πολλές φορές σχισματικούς χωρικούς έξω και μέσα στην Πόλη». «Εφονεύθη υπό οργάνων του Εκτελεστικού Βούλγαρος εκ Ταρφάς». [\[16\]](#) Το ίδιο και οι Νεότουρκοι μετά από δέκα περίπου χρόνια μέσα στην Κων/πολη σπάζουν βιτρίνες καταστημάτων που δεν φέρουν τουρκικές επιγραφές, καταστρέφουν κινηματογράφους που δεν φροντίζουν για υπότιτλους στα τουρκικά, φυγαδεύουν Έλληνες βουλευτές μέσα από την βουλή για να μην ψηφίσουν κ. α.

[\[17\]](#)

Ορισμένοι τούρκοι ιστορικοί απερίφραστα δηλώνουν ότι το τουρκικό εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα ξεκινά με την απόβαση των ελληνικών στρατευμάτων στην Σμύρνη την 15η Μαΐου 1919. [\[18\]](#) Ο Bernard Lewis περιγράφει την αντίδραση που προκάλεσε η πρωτοβουλία της Ελλάδας: «Το σοκ της ελληνικής εισβολής έγινε αισθητό σε όλες τις περιοχές που εμφανίστηκαν οι Έλληνες. Στην Κωνσταντινούπολη, παρά την ύπαρξη ξένων στρατευμάτων οργανώθηκαν μεγάλα συλλαλητήρια και πρωτοεμφανίστηκαν μυστικές ομάδες αντίστασης. Στις 23 Μαΐου στην πλατεία του Ζουλτάν Αχμέτ έγινε η μεγαλύτερη συγκέντρωση. Στην Ανατολή, στο Ödemi, βλέπουμε την πρώτη ανεπιτυχή στρατιωτική αντίσταση στις 23 Μαΐου. Είχε αρχίσει ένας ανταρτοπόλεμος. Οι Τούρκοι ήταν έτοιμοι για τον ξεσηκωμό κατά του εισβολέα — έλειπε μόνο ο αρχηγός.»

[\[19\]](#)

Σύμφωνα με τον Selâhi Sonyel, ένας τούρκος ιστορικός ο οποίος γενικά υποστηρίζει τις «επίσημες» απόψεις της Τουρκίας και έχει χρησιμοποιήσει και ελληνικές πηγές, αναφέρει ότι πριν από την απόβαση των ελληνικών στρατευμάτων στην Σμύρνη, ορισμένοι Έλληνες είχαν επισημάνει τις ανησυχίες τους σχετικά με την πιθανή αφύπνιση του τουρκικού εθνικισμού. Ο S. Sonyel επίσης γράφει ότι ήταν η απόβαση των ελληνικών στρατευμάτων η οποία προκάλεσε τη δημιουργία των αντιστασιακών οργανώσεων στην Δυτική Μικρά Ασία. [\[20\]](#) Ο Mustafa Kemal όταν υπέβαλε την παραίτηση του και απεγκλωβίστηκε από τα στρατιωτικά του καθήκοντα, στην επιστολή που έστειλε στις 8 Ιουλίου 1919 στον Σουλτάνο για να ανεξαρτητοποιηθεί από αυτόν και να ξεκινήσει τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των Τούρκων, αναφέρει ότι ο σκόπος του είναι να μην «υποκύψει η πατρίδα στα σχέδια των Ελλήνων και των Αρμενίων.»

[\[21\]](#)

Αν αυτά είναι σωστά τότε ο ελληνικός εθνικισμός μπορεί εν μέρει να έχει συμβάλει και στην δημιουργία του τουρκικού έθνους και κράτους.

Θα τελειώσω με ένα ποίημα, τόσο διαφορετικό από αυτό του Ρήγα με το οποίο ξεκίνησα την ομιλία μου, που περιλαμβάνει ορισμένα συστατικά των επιδράσεων του ελληνικού παράγοντα πάνω στον τουρκικό εθνικισμό. Οι διαφορές που παρατηρούμε ανάμεσα σ'αυτό το ποίημα και στο Θούριο του Ρήγα στα θέματα αντίληψης λαών, σχέσεων εθνών και συνύπαρξης κοινωνιών, θα πρέπει να υποδηλώνει και την πορεία των εθνικιστικών κινήματων στα Βαλκάνια μέσα στα τελευταία εκατόν πενήντα περίπου χρόνια. Το ποίημα είναι γραμμένο στην εποχή των Βαλκανικών πολέμων από τον Ziya Gökalp ο οποίος θεωρείται ο πιο γνωστός ιδεολόγος του τουρκικού εθνικισμού.

Ο Ziya Gökalp (1876-1924), ο οποίος τυγχάνει να είναι κουρδικής καταγωγής, λειτούργησε σαν δημοσιογράφος, υποστήριξε τα «προοδευτικά» κινήματα της χώρας του, συνεργάστηκε με τους Νεότουρκους και θεωρείται ο πρωτοπόρος της τουρκικής κοινωνιολογίας. Ήταν βουλευτής το 1912 και το 1923. Υποστήριξε το τουρκικό εθνικό κίνημα πρώτα μέσα από τον «Οθωμανισμό», μετά μέσα από τον «Τουρανισμό» και τελικά με βάση τις αρχές του Κεμαλισμού. Είναι αξιοπρόσεκτο από την άποψη του θέματος μας ότι ένας ελληνόφωνος, ο κόλασας (τίτλος στρατιωτικού) Γιωργάκης Εφέντης τον παρότρυνε και τον μύησε στις σύγχρονες αντιλήψεις της εποχής.

Kızıl Elma, δηλαδή Κόκκινο Μήλο είναι ο τίτλος της ποιητικής συλλογής του . Όπως Η Κόκκινη Μηλιά, αυτό το όραμα είναι το απροσδιόριστο ύστατο όριο της επέκτασης του κράτους. Büyük Mefkûre, δηλαδή Η Μεγάλη Ιδέα αποκαλείται το δόγμα του Παντουρκισμού, όπως εκφράστηκε από τον Ziya Gökalp. Το όχι και τόσο ποιητικό ποίημα του, σε πιστή μετάφραση έχει ως εξής:

Μη Σταματάς, Χτύπα

Μη σταματάς Έλληνα, μη σταματάς, αύξησε την υπεροψία σου

Πνίξε τον τουρκισμό με ύβρεις!

Και λίγες είναι αυτές οι προσβολές για αυτόν το λαό που κοιμάται.

Χτύπα, παλιέ του δούλε, για να τον ξυπνήσεις!

Μην επιτρέπεις να κοιμηθεί, ξύπνησε τον!

Έχει (ο Τούρκος) στα χέρια του τον πλούτο αυτού το τόπου

Αλλά το κλειδί είναι στα δικά σου χέρια !

Είναι έρημος και νηστικός (ο Τούρκος!) στην ίδια του την χώρα!

Ζόρισε τον, να πάρει ένα νέο δρόμο

Να φτιάξει πλοία, να αναλάβει το εμπόριο

Να ανοίξει εργοστάσια, να αναλάβει όλες τις δουλειές

Πίεσε τον για να οργανώσει στρατό και στόλο

Ό,τι θετικό υπάρχει στην Δύση να το πάρει

Να γνωρίσει τον τουρκισμό, να προσκυνήσει τον Θεό

Μη νομίζεις πως ό,τι κάνεις δεν μας αρέσει

Πως η πρόοδος μας δεν καλπάζει

Να είσαι σίγουρος οι κόποι σου δεν πάνε χαμένοι.

**

[1] Ακόμα και ο Namık Kemal (1840-1888), ένας από τους πρωτοπόρους του τουρκικού εθνικισμού, στο θεατρικό του έργο Πατρίδα (1873) χρησιμοποιεί την λέξη «Τούρκος» μ'αυτήν την υποτιμητική έννοια. Δύο τούρκοι συγγραφείς ο Ş:Ş. Aydemir και ο Yakup Kadri μας αφηγούνται τις έντονες αντιδράσεις των απλών ανθρώπων όταν το 1915 και το 1922 ως Τούρκοι εθνικιστές προσπάθησαν να επιβάλλουν τον όρο «Τούρκος» σαν έννοια ταυτότητας (βλέπε το αφήγημα και το ιστορικό μυθιστόρημα Suyu Arayan Adam και Yaban). Στα απομνημονεύματα του ο λοχαγός Selahattin αφηγείται «πώς άρχισαν σιγά σιγά να γίνονται Τούρκοι» το 1910 (βλέπε İ Selçuk, Yüzbaşı Sellahattin'in Romanı.)

[2] Οι επιδράσεις του «Οθωμανού» ή του «Τούρκου» στη διαμόρφωση της ελληνικής

εθνικής συνείδησης και ταυτότητας δεν έχει μελετηθεί πιθανώς για συναφείς λόγους.

[3] Kūçūk, Y. Aydın Üzerinde Tezler (Θέσεις Πάνω στους Διανοούμενους), Πρώτο Βιβλίο, Δεύτερη έκδοση, Κών/πολη, 1985, σ 168.

[4] Karal, E.Z. Osmanlı Tarihi (Οθωμανική Ιστορία), Τόμος V, Türk Tarih Kurumu, Άγκυρα, 1988, σ. 121.

[5] Βλ. Μήλλας, Η. "The French Revolution in Turkish Textbooks" στο Bilder Einer Revolution, επιμέλεια του R. Riemenschneider, Georg-Eckert-Institut & L'Harmattan. Frankfurt/Main & Paris, 1994.

[6] Ο τούρκος διανοούμενος, γλωσσολόγος και μυθιστοριογράφος Şemsettin Sami (1850-1904) που έγραψε και το πρώτο τουρκικό μυθιστόρημα (1872) γεννήθηκε στα Ιωάννινα και φοίτησε στη Ζωσιμαία Σχολή που ιδρύθηκε το 1828 στα Ιωάννινα από τους εθνικούς ευεργέτες τους Ζωσιμάδες.

[7] Ο Yusuŕ Akçura (1876-1935), που μεγάλωσε στην Ρωσία, ήταν αυτός ο οποίος για πρώτη φορά το 1904 με το άρθρο του «Οι Τρεις Πολιτικές» που εκδόθηκε στο Κάιρο τόνισε ότι πρέπει να εγκαταλειφθούν οι ιδεολογίες του Ισλαμισμού και του Οθωμανισμού και να προωθηθεί ο τουρκικός εθνικισμός.

[8] Ahmet Şerif. Anadolu'da Tanin. Kavram, Κων/πολη, 1977, σ. 98, 99.

[9] 9 Βλ. Ömer Seyfettin, το διήγημα του «Λευκή Τουλίπα» (Beyaz Lale), στο Bütün Eserleri, Bilgi Yayınları, τόμος 10, 1990.

[10] Βλ. πχ. το διήγημα «Ένα Παιδί: ο Αλέκος» (Bir Çocuk: Aleko), στο Bütün Eserleri, Bilgi Yayınları, τόμος 10, 1990 σ. 138, 149, 150).

[11] Βλ. «Με την Ευκαιρία της Ανεξαρτησίας του Αζερμπαϊτζάν» (Azerbaycan İstiklali Münasibetiyle), στο Bütün Eserleri, Bilgi Yayınları, τόμος 14, 1990, σ. 72.

[12] 12 Βλ. «Προσφορά και Ζήτηση στην Λογοτεχνία» (Edebiyatta Arz ve Talep, στο Bütün Eserleri, Bilgi Yayınları, τόμος 14, 1990, σ. 112.

[13] Βλέπε: Ahmet Refik. İki Komite İki Kıtıl, Kebikeç, Άγκυρα, 1994, σ. 23.

[14] Βακαλόπουλος Κ.Α. Νεότουρκοι και Μακεδονία, Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1988, σ.166, 168.

[15] 15 Μετάφραση του Π. Β. Μελιτοπούλου, Αρχείο Α. Μήλλα.

[16] Αθαν. Σουλιώτης-Νικολαΐδης. Οργάνωση Κωνσταντ ινουπόλεως, Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα, 1934, σ 56 και 26 .

[17] Βλέπε: İ Selçuk, Yüzbaşı Sellahattin'in Romanı. Çağdaş, Κων/πολη, 1993, σ. 67, 68, 82.

[18] Tunçay, Mete. Türkiye Tarihi 4. Çağdaş Türkiye 1908-1930. (Επιμέλεια Sina Akşin). Cem, Κων/Πολη, 1989, σ. 68.

[19] Lewis, Bernard. Emergence of Modern Turkey. Εγώ χρησιμοποίησα την τουρκική έκδοση: Modern Türkiye'nin Doğuşu. Türk Kurumu, Άγκυρα, 1984, σ. 242.

[20] Sonyel, Salâhi. Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika (Ο Τουρκικός Εθνικοαπελευθερωτικός Πόλεμος και η Εξωτερική Πολιτική), Tarih Kurumu, Άγκυρα, 1987, σ.

34 και 65.

[21] Akçam, Tuncay. Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu, İletişim, Κων/πολη, 1993, σ. 151.